ISSN 0132-313X

MŪSŲ KALBA

5

1982

LIETUVOS TSR AUKŠTOJO IR SPECIALIOJO VIDURINIO MOKSLO
MINISTERIJA
VILNIAUS V. KAPSUKO UNIVERSITETAS

MŪSŲ KALBA

LIETUVOS TSR PAMINKLŲ APSAUGOS IR KRAŠTOTYROS DRAUGIJOS
RESPUBLIKINĖS KALBOS KOMISIJOS SĄSIUVINIS

Nr. 5 (105)
1982

VILNIUS „MOKSLAS" 1982

ar rusų bendrinės kalbos kultūros sąvoką įeina ne tik tai, kaip kalba tos pačios tautybės žmonės (lietuviai ar rusai), bet ir tai, kaip kalba kitos respublikos tautybės. Lietuvių kalba nelietuviams irgi yra reikalinga, norint lygiai dalyvauti respublikos ūkio, visuomenės, kultūros gyvenime (1979 m. 85% respublikos gyventojų gerai mokėjo lietuvių kalbą, 59% — rusų kalbą ir 9,4% — kitas kalbas).

Lietuvos TSR nelietuvių kalba dėstomose mokyklose lietuvių kalbos mokoma nuo antrosios klasės: rusų kalba dėstomose mokyklose būna 17 savaitinių pamokų, lenkų kalba — 23 pamokos. Gerai mokantys lietuvių kalbą 1979 m. respublikoje užsirašė 35,2% rusų, 11,1% lenkų ir t. t. (23% visų nelietuvių). Kad būtų gerinamas kalbų mokymas, nelietuvių kalba dėstomų mokyklų antrojoje ir trečiojoje klasėje, kaip ir aukštesnėse, dėstyti lietuvių kalbą galėtų specializuotis lituanistai arba gerai tą dalyką mokantys mokytojai: tada mažiau susidarytų antrosios kalbos klaidų. Lietuvių kalba būtų galima domėtis ir rusų kalba mokomose ikimokyklinėse įstaigose.

Tobulinant lietuvių ir rusų kalbų mokymą, respublikoje jau yra nemaža padaryta. Šį darbą numatoma tęsti ir ateityje [14].

Ramutė Pliopytė, Lionginas Pažūsis

LIETUVIŲ KALBA NYKSTANČIOS DVIKALBYSTĖS SĄLYGOMIS

Sociolingvistikos požiūriu dvikalbystė (arba bilingvizmas) — dviejų kalbų sambūvis vienoje žmonių bendruomenėje, vartojančioje tas kalbas skirtingose komunikacijos sferose. Abi kalbos toje bendruomenėje sudaro vieną socialinę-komunikacinę sistemą ir funkciškai viena kitą papildo [1]. Kol egzistuoja abiem kalboms priklausančios komunikacijos sferos, tol abi turi socialinę vertę. Todėl sociolingvistikos požiūriu dvikalbystė nėra nei palaima, nei prakeikimas [2], o konkrečiomis istorijos sąlygomis iškylanti socialinė būtinybė. Kaip tik iš tokių objektyvių mokslinių pozicijų, ma-

---

[14] Plg. Griškevičius P. Leniniškai ugdykime kilnius socialistinio internacionalizmo ir patriotizmo jausmus.— Tiesa, 1978, lapkričio 17 d.; taip pat jo: Dėl respublikos partinės organizacijos uždavinių didinti komunistinio auklėjimo efektyvumą, vykdant partijos XXV suvažiavimo reikalavimus ir TSKP CK nutarimą „Dėl tolesnio ideologinio, politinio-auklėjamojo darbo gerinimo".— Galinga ir įkvepianti komunizmo idėjų jėga. V., 1979, p. 20—22.

[1] Швейцер А. Д., Никольский Л. Б. Введение в социолингвистику. — М., 1978, с. 49—50.

[2] Norvilas A. Dvikalbiškumas: palaima ar prakeikimas? — Čikaga, 1981.

tyt, tikslinga tirti ir lietuvių—anglų kalbų dvikalbystės atsiradimą bei jos raidą mūsų išeivijoje.

Jungtinių Amerikos Valstijų lietuvių išeivija, susidūrusi su ten dominuojančios anglų kalbos barjeru, dėl socialinių veiksnių neišvengiamai turėjo tapti dvikalbė. Atsiradus komunikacijos sferoms, kur atsivežtinė gimtoji kalba staiga neteko socialinės vertės, išeiviams būtinai reikėjo pramokti anglų kalbos, t. y. tos kalbos, be kurios tose komunikacijos sferose (pvz., darbe, parduotuvėje ir pan.) negalima išsiversti. Ilgainiui, dažniausiai natūraliai, t. y. per kontaktą su angliškai kalbančiais žmonėmis, išeiviai geriau ar prasčiau tą kalbą pramoko ir tapo dvikalbiai. Lietuvių kalba savo socialinę vertę išlaikė tik išeivių bendruomenės komunikacijos sferose (šeimoje, bendruose renginiuose, susibūrimuose ir pan.).

Pirmajai lietuvių išeivių kartai (t. y. gimusiems ir augusiems Lietuvoje) gimtoji kalba pagal mokėjimą, atliekamų funkcijų diapazoną ir kt., apskritai imant, neprarado savo prioriteto, todėl, galima sakyti, liko pagrindinė, o svetur išmoktoji anglų kalba daug kuo ribota — šalutinė. Toks daugumo tikrųjų išeivių šių dviejų kalbų santykis paprastai nusistovi ir išlieka nepasikeitęs iki gyvenimo pabaigos.

Kitokia — daug dinamiškesnė — dvikalbystės raida yra būdinga antrajai išeivių kartai (t. y. gimusiems ir augusiems Amerikoje). Atsiradusi vaikystėje, kai gimtosios kalbos mokėjimas tebėra gana menkas, dvikalbystė greitai pasiekia tokią raidos stadiją, kai lietuvių ir anglų kalbų santykis diametraliai pasikeičia: šalia anglų kalbos gimtoji kalba galų gale lieka šalutinė, net nykstanti kalba.

Santykiškas dviejų kalbų mokėjimo lygis yra bene pagrindinis lingvistinis dvikalbystės matas. Pasirinkęs šį matą, V. Avrorinas pasiūlė dvikalbystės raidą pavaizduoti schema: $A > Ab_1 > Ab_n > AB$ (A žymi pirmąją kalbą, o b_1 ir b_n — tolydžio gerėjančio antrosios kalbos B mokėjimo lygius, artėjančius prie AB, t. y. prie adekvačios dvikalbystės) [3]. Tačiau adekvati dvikalbystė, kai abi kalbos gali visai vienodai atlikti savo funkcijas, yra gana reta. Dar nepasiekusi AB stadijos, dvikalbystė gali regresuoti arba ilgai išsilaikyti kurioje nors tarpinėje stadijoje. Jos raida gali turėti ir tokį tęsinį: $A > Ab_1 > Ab_n > AB > BA_n > BA_1 > B$, kai pirmosios kalbos mokėjimo lygis ima kristi ir vėl linkstama į vienakalbystę, tik šiuo atveju į antrosios kalbos B vienakalbystę. Pastarąją dvikalbystės rai-

---

[3] Аврорин В. А. Проблемы изучения функциональной стороны языка.— Л., 1975, с. 145.

dos fazę (t. y. nuo AB iki B) sąlygiškai vadinsime nykstančia dvikalbyste [4].

Orientuodamiesi į V. Avrorino schemą, pamėginkime aptarti lietuvių išeivių antrosios kartos dvikalbystės raidą, juoba kad galime remtis ir vieno iš šio rašinio autorių, lietuvių išeivių šeimoje gimusios ir užaugusios šios kartos atstovės, patirtimi ir tam tikrais sociolingvistiniais tyrimais.

Kūdikystės metais šeimoje girdėdami tik lietuvių kalbą, daugelis išeivių vaikų iš pradžių auga vienakalbiai: gimtoji tėvų kalba ir jiems yra gimtoji. Aktyviai lietuvių—anglų kalbų dvikalbystei atsirasti ir plėtotis lemiamą reikšmę turi naujai atsiverianti komunikacijos sfera — bendravimas su žaidimų draugais, angliškai kalbančiais bendraamžiais. Adekvačios dvikalbystės stadija (AB) apskritai pasiekiama dar ikimokykliniame amžiuje, nors, žinoma, abiejų kalbų mokėjimas yra nevienodas. Pradėjus lankyti anglišką mokyklą, anglų kalbai perleidžiama informacijos kaupimo funkcija, todėl jos socialinė vertė vaiko akyse dar labiau išauga. Tuo tarpu lietuvių kalba, kuriai paprastai palieka tik komunikacijos funkcija šeimoje, ima prarasti savo socialinę vertę. Tokiomis sąlygomis santykiškas dviejų kalbų mokėjimo lygis ima keistis anglų kalbos naudai. Stengdamiesi atsverti anglų kalbos įsigalėjimą, toliau ugdyti jaunosios kartos gimtąją kalbą ir plėtoti jos funkcionalumą, nemaža dalis tėvų dar leidžia vaikus į šeštadienines lituanistikos mokyklas, skatina juos dalyvauti bendraamžių tautiečių visuomeninėje veikloje. Tačiau šios dvi komunikacijos sferos, kurias stengiamasi išsaugoti, iš tiesų nėra labai veiksnios, kad galėtų padėti siekti adekvačios dvikalbystės; jos tegali tik daugiau ar mažiau pristabdyti nykstančios dvikalbystės raidą. Net išeivių bendruomenės komunikacijos sferose anglų kalba tolydžio stumia lietuvių kalbą. Su bendraamžiais lietuviais linkstama šnekėtis angliškai. Šeimose paprastai su tėvais dar kalbama lietuviškai, bet su broliais ir seserimis — dažniausiai angliškai. Daugelis lietuviškai daugiau supranta negu kalba. Retas skaito lietuviškas knygas, todėl lietuvių kalbos žodynas lieka gana skurdus, tematiškai labai ribotas. Netolygus dviejų kalbų plėtojimasis brandesniame amžiuje nebūtinai baigiasi anglų kalbos vienakalbyste, tačiau apskritai antrajai išeivijos kartai jau būdinga nykstanti lietuvių—anglų kalbų dvikalbystė. Tokios dvikalbystės sociolingvistiniai bei psicholingvistiniai veiksniai ir lemia šios kartos žmonių vartojamos lietuvių kalbos ypatumus.

---

[4] Plg. *subtractive bilingualism* (amerikiečių lingvistinėje literatūroje vartojamas terminas).

* * *

Kokia ta lietuvių kalba nykstančios dvikalbystės sąlygomis, apžvelgsime remdamiesi Čikagoje gyvenančių pokarinės išeivijos antrosios kartos 16—24 metų amžiaus žmonių lietuvių kalbos magnetofono įrašais (žodyno apimties, skaitymo įgūdžių, vertimo žodžiu į lietuvių kalbą testai, paveikslėlių turinio pasakojimas ir laisvas pokalbis). Visų informantų (išskyrus vieną) tėvai gimė, augo ir mokėsi Lietuvoje; jų atsivežtinė gimtoji kalba, su retais tarminiais nukrypimais, labai artima penktojo dešimtmečio pradžios bendrinei lietuvių kalbai. Beveik visi (išskyrus du) informantai yra baigę arba kurį laiką lankė šeštadienines lituanistikos mokyklas ir daugiau ar mažiau bendrauja su bendraamžiais tautiečiais.

Nykstančios dvikalbystės sąlygojamus kalbos reiškinius būtų galima nagrinėti pagal dviejų rūšių interferenciją: interlingvistinę (arba išorinę), susijusią su anglų kalbos įtaka, ir intralingvistinę (arba vidinę), susijusią su analogijos veikimu pačioje lietuvių kalbos struktūroje. Ir vienos, ir kitos rūšies interferencijos reiškiniai pastebimai įvairuoja lietuvių kalbos pakopose.

Interlingvistinei fonetikos interferencijai būdinga tai, kad lietuviškai kalbama su aiškiu angliškiu akcentu: nekirčiuotuose skiemenyse daugiau ar mažiau įvykusi kiekybinė ir kokybinė balsių redukcija, delabializuoti lūpiniai balsiai, vyrauja tvirtapradiškas dvibalsių tarimas, skardusis *ž* žodžio pradžioje išvirtęs į duslųjį *š*, kiętieji priebalsiai *š*, *ž* ir afrikatos *č*, *dž* prieš užpakalinės eilės balsius nežymiai palatalizuoti, išnykę lietuvių kalbos priebalsių samplaikoms būdingi asimiliacijos reiškiniai ir kt. Tokie fonetiniai anglų kalbos interferencijos reiškiniai beveik nepastebimi jų tėvų, tikrųjų išeivių, tartyje.

Interlingvistinė morfologijos interferencija dažniausiai yra netiesioginė, t. y. atsisakoma tų morfologinių raiškos būdų, kurie neturi atitikmenų anglų kalboje, ir imamasi atitinkamų leksinių arba sintaksinių raiškos priemonių. Netiesioginę morfologinę anglų kalbos interferenciją rodo pavyzdžiai, kur vengiama lietuvių kalbai būdingos sangrąžinės veiksmažodžio formos. Minėti informantai buvo paprašyti išversti į lietuvių kalbą anglų kalbos sakinį: *My brother broke his leg yesterday* „Vakar mano brolis susilaužė koją". Atmetant žodį *vakar*, kurio vieta sakinyje labai įvairavo, visus lietuviškus vertimo variantus galima išrikiuoti tokia tvarka:

1. *Mano brolis nusilaužė/susilaužė koją*
(10 informantų)
2. *Mano brolis nusilaužė/susilaužė savo koją*
(7 informantai)

3. *Mano brolis s u l a u ž ė koją* (7 informantai)
4. *Mano brolis s u l a u ž ė / p e r l a u ž ė savo koją* (12 informantų)
5. *Mano brolio koja n u l ū ž o / s u l ū ž o* (2 informantai)
6. *Mano brolis s u l a u ž ė j o koją* (3 informantai)

Pavyzdžiai rodo, kad sangrąžinę veiksmažodžio formą vartoja mažiau negu pusė informantų (17 iš 41), iš jų tik 10 — taisyklingame lietuvių kalbos sakinyje (pirmasis variantas), o kiti jau nesikliauja sangrąžinės veiksmažodžio formos atliekama funkcija ir ją dubliuoja pertekliniu savybiniu įvardžiu *savo*. Taigi jau antrasis variantas rodo sintaksinę-semantinę anglų kalbos interferenciją. Visi kiti variantai (3—6) dar gali būti interpretuojami ir kaip netiesioginės morfologinės anglų kalbos interferencijos atvejai, nes čia apskritai vengiama sangrąžinės formos ir todėl nukrypstama nuo verčiamo sakinio prasmės. Paskutinis (šeštasis) variantas — ištisai kalkiuotas anglų kalbai būdingas raiškos būdas.

Netiesioginę anglų kalbos interferenciją galima įžiūrėti ir daiktavardžio morfologijoje. Linksnių (ypač vietininko, naudininko, įnagininko) formos keičiamos anglų kalbą atitinkančiais prielinksnių junginiais, pvz.: *Dabar jis yra į n a u j ą n a m ą* (plg. *in the new house* „naujame name"); *Į š i t ą p a v e i k s l ą moteris moka už maistą* (*in this picture* „šitame paveiksle"); *Motina deda antį ant stalo d ė l v a k a r i e n ė s* (*for dinner* „vakarienei"); *Yra stiklai d ė l v y n o gerti* (*for wine* „vynui"); *Išbėga iš kambario ir paskambina a n t t e l e f o n o* (*on the telephone* „telefonu"). Linksnio formų nykimą, kai jis siejamas su anglų kalbos prielinksnių junginių kalkiavimu, pirmiausia reiktų aiškinti kaip anglų kalbos tiesioginės sintaksinės interferencijos reiškinį, tačiau netiesiogiai, t. y. per sintaksės ryšius su morfologija, reiškiasi anglų kalbos įtaka ir lietuvių kalbos morfologijai, šiuo atveju — daiktavardžio morfologinių formų funkcionalumui. Kadangi dabartinėje anglų kalboje daiktavardis, galima sakyti, nekaitomas, nejaučiama reikalo paisyti deramų linksnio formų ir pačiuose prielinksnių junginiuose (juo labiau kad junginiuose su vieno linksnio prielinksniais linksnio reikšmė yra perteklinė), pvz.: *Jis atsisėdo p o s u n k i d i e n a (=po sunkios dienos); Tada nuėjo p r i e l a i v a s (=prie laivo); Jinai žiūri į j o s s e s u o (=į savo seserį); Aš norėjau važiuoti s u „G r a n d i s"* (=*su „Grandim"*, „toks tautinių šokių grupės pavadinimas").

Tiesioginė anglų kalbos sintaksės interferencija paliečia ne tik lietuvių kalbos žodžių sintaksinius-semantinius ryšius, bet ir žodžių tvarką, kuri lietuvių kalbos sakinyje yra palyginti ir taip gana laisva, pvz.: *nenoriu, kad žmonės žinotų, ką aš šneku apie* (*what I am talking about* „apie ką aš šneku"); *Dar buvo kampas, kur jis*

galėjo stovėti ant (*he could stand on* „ant kurio jis galėjo stovėti"). Tokių postpozicinio prielinksnių vartojimo pavyzdžių pirmųjų išeivių kalboje nepasitaiko.

Nykstančios dvikalbystės sąlygomis, savaime suprantama, ypač įsigali anglų kalbos leksikos interferencija. Daugelį tikrųjų angliškų skolinių išeivių jaunimas galėjo perimti ir iš tėvų kalbos, pvz.: *aksidentas* „nelaimingas atsitikimas" (*accident*), *beibis* „kūdikis" (*baby*), *karpetas* „kilimas" (*carpet*), *nepkinas* „servetėlė" (*napkin*), *redžisteris* „kasos aparatas" (*register*), *refridžeratorius* „šaldytuvas" (*refrigerator*), *sinka* „kriauklė" (*sink*), *trokas* „sunkvežimis" (*truck*), *vekiūm klyneris* „dulkių siurblys" (*vacuum cleaner*). Tokie iš vyresniųjų perimti angliški skoliniai paprastai yra fonetiškai ir morfologiškai integruoti į lietuvių kalbos sistemą. Dėl skurdoko lietuvių kalbos žodyno, ypač tinkamo vartoti tose komunikacijos sferose, kur jaunimas pratęs kalbėti tik angliškai, mėginant kalbėti lietuviškai, daug dažniau tenka griebtis anglų kalbos žodžių ar ištisų žodžių junginių. Jie paprastai lieka neintegruoti (nei fonetiškai, nei morfologiškai) į lietuvių kalbos sistemą ir gali būti interpretuojami kaip žodžio ar žodžių junginio kodo kaitos reiškiniai, pvz.: *Labai įdomus a p p r o a c h* („požiūris, priėjimas"); *Bet ten s u b u r b s* („priemiesčiai"); *Turi būti c o n s c i o u s d e c i s i o n* („sąmoningas apsisprendimas"); *Vieną dieną gimnazijoje turėjo tokią c a r e e r d a y* („profesinio orientavimo dieną"). Apskritai jaunimo šnekoje abi kalbos dažnai maišomos, kodo kaita tampa įprastu reiškiniu: pvz.: 1. *W e l l, nesu labai s u r e; Norėjau būt daktare, bet I d o n't t h i n k I c a n h a n d l e i t; Gal n u r s i n g, gal m e d-t e c h, gal kemija, s o m e s o r t o f r e s e a r c h;* 2. *Jei aš nemėginsiu, tai I'l l b e s o r r y f o r t h e r e s t o f m y l i f e; Aš tik noriu pamėginti. I f I d o n't m a k e i t, I d o n't m a k e i t. I t's n o b i g t h i n g.*

Išeivių antrosios kartos atstovų šnekoje apstu ir semantinių anglų kalbos skolinių. Sutapatinami su anglų kalbos žodžiais, su kuriais juos sieja semantiniai (t. y. sinoniminiai) arba semantiniai ir fonetiniai (t. y. homologiniai) ryšiai, lietuvių kalbos žodžiai perima iš jų naujas reikšmes (arba kartais tik aktyvizuoja kai kurias okazionalias reikšmes), pvz.: *klausti* „prašyti" (*ask* „klausti, prašyti"): *Ji k l a u s i a, kad jis išeitų iš namų; ugnis* „gaisras" (*fire* „ugnis, gaisras"): *Tuoj u g n i s prasidėjo; žiūrėti* „ieškoti" (*look* „(at)žiūrėti, (*for*) ieškoti"): *Jis eina ž i ū r ė t i darbo; linija* („eilė"<*line* „linija, eilė"): *Jis laukia l i n i j o j grąžinti knygas; popieris* „laikraštis" (*paper* „popierius, laikraštis"): *Žmogus... eina pasiimti p o p i e r į, skaito p o p i e r į.*

Konkretus žodžio turinys sakinyje aktualizuojamas per jo sintaksinius ryšius su kitais žodžiais. Todėl semantiniai žodžio poslin-

kiai neatsiejami ir nuo sintaksinės interferencijos. Dėl anglų kalbos žodžių junginių kalkiavimo daugelis lietuvių kalbos žodžių keičia sintaksinius-semantinius ryšius ir įgyja naują prasmę. Tokia sintaksinė-semantinė anglų kalbos interferencija ypač paliečia lietuvių kalbos veiksmažodžius *turėti, daryti, duoti, imti* ir kt. Dėl atitinkamų anglų kalbos plačios semantinės apimties veiksmažodžių poveikio keičiasi jų objektinis semantinis valentingumas. Tokius semantinius poslinkius rodo dviejų veiksmažodžių *(pa)imti (<take)* ir *(pa)daryti (<do, make)* vartojimo pavyzdžiai: 1. *Tai jis paima traukinį* („važiuoja traukiniu"); *Nieko nėr aplink, tai jis paima tą laivą* („išplaukia tuo laivu"); *Jau vieną kursą paėmiau* („išklausiau"); *Motina paėmė sūnų* („nuvedė sūnų") *pas daktarą; Gimnazijoj pradėjau prancūzų kalbą imti* („mokytis prancūzų kalbos"); 2. *Kiti negalėtų daryti* („dirbti") *tokio darbo; Man nėra taip svarbu būti daktare ir pinigus padaryti* („pinigų užsidirbti"); *Aš darau iliustracijas* („kuriu, piešiu iliustracijas"); *Jie šiandie padarys vakarienę* („pataisys, išvirs vakarienę"). Šitaip išplečiant tokių veiksmažodžių objektinį semantinį valentingumą, iš vartosenos stumiami daugelis kitų konkretesnės reikšmės veiksmažodžių. Ima nykti ištisos veiksmažodžių sinoniminės grupės. Antai, nusižiūrint į anglų kalbos veiksmažodį *wash*, kuris reikšme „valyti vandeniu" beveik neturi jokių objektinio semantinio valentingumo apribojimų, lietuvių kalbos veiksmažodis *plauti* analogiškai ima stelbti kitus sinonimus, pvz.: *Savo veidą nusiplovė; Persirengė, apsiplovė; Nusirengė, išsiplovė veidą.* Taigi semantinė interferencija apima ne tik atskirus žodžius, bet ištisas semantines žodžių grupes.

Interlingvistinė interferencija nepalieka nuošaly ir vadinamųjų tarnybinių žodžių (prielinksnių, jungtukų). Pavyzdžiui, pagal analogiją su anglų kalbos jungtuku *because* priežasties santykius reiškiantis jungtukas *nes*, kuriuo jungiami po pagrindinio einantys šalutiniai dėmenys, perima ir jungtuko *kadangi* funkciją *(Nes neturėjau pinigų, negalėjau eiti į koncertą).*

Tačiau toli gražu ne visus nenorminius reiškinius, pastebimus išeivių antrosios kartos vartojamoje lietuvių kalboje, galima paaiškinti tiesiogine ar netiesiogine anglų kalbos interferencija. Nykstančios dvikalbystės sąlygomis (panašiai kaip tam tikroje vaiko kalbos raidos stadijoje), kai gimtosios kalbos mokėjimas dar yra menkas, atsiranda palanki dirva ir intralingvistinei interferencijai. Nerasdamas norminių raiškos priemonių, kalbėtojas ima ieškoti analogijos tos pačios kalbos struktūriniuose modeliuose.

Remiantis turimais išeivių antrosios kartos lietuvių kalbos pavyzdžiais, galima tvirtinti, kad intralingvistinė (arba vidinė) inter-

ferencija lengviausiai paveikia morfologiją, t. y. tą kalbos pakopą, kurios analogija neturi tiesioginio interlingvistinio pamato. Lietuvių kalbos vidinę analogiją ypač rodo vardažodžių ir veiksmažodžio morfologija. Orientuojantis į produktyvesniuosius linksniavimo tipus, pasakoma *dukterė, moterė, seserė, prie durių, stipras vyras, vienui žmogui.* Versdami anglų kalbos sakinį *Professor Valys likes to drink tea with sugar and honey* „Profesorius Valys mėgsta gerti arbatą su cukrum ir medum", 9 informantai pasakė *su cukru,* 11 — *su medu.* Tik dėl vidinės analogijos kartais pavartojamos veiksmažodžio būtojo laiko formos *nudego* (=nudegė) ar *įkalo* (=įkalė) arba esamojo laiko formų vokalizmas derinamas prie bendraties, pvz.: *užmiga* (=užmiega), *pirka* (=perka). Manyti, kad tokias morfologines formas jaunimas galėjo perimti iš tėvų kalbos, atrodo, nėra pamato. Tiesa, tokių formų yra nurodyta Z. Zinkevičiaus „Lietuvių kalbos dialektologijoje" (1966), tačiau apskritai jos būdingesnės Lietuvos pakraščių tarmėms. Matyt, intralingvistinės interferencijos stiprėjimą galima sieti su nykstančia dvikalbyste.

Janina Janavičienė

RYTPRŪSIŲ LIETUVIŲ KALBOS LIEKANOS ŽEMAIČIŲ NAUMIESČIO ŠNEKTOJE

Žemaičių Naumiestis — sudėtinga kalbos požiūriu vietovė. Šnekta užima nedidelį plotą Šilutės rajono šiaurės rytų dalyje prie buvusio Klaipėdos krašto. Ja kalba paties Žemaičių Naumiesčio miestelio ir 27 aplinkinių kaimų gyventojai. Jų sudėtis gana įvairi: daugiausia vietiniai žemaičiai, apie 600 vadinamųjų lietuvninkų (daugelis iš jų yra atsikėlę iš buvusio Klaipėdos krašto ir Rytų Prūsijos nuo XIX a. pradžios). Prie pat Žemaičių Naumiesčio, Sugintų kaime, daugumą gyventojų sudaro po 1863 m. sukilimo atkelti sentikiai rusai (ten greta gyvena ir žemaičiai su lietuvninkais). Iki Antrojo pasaulinio karo Žemaičių Naumiestyje buvo daug žydų ir vokiečių.

Ši lingvistinė situacija sudarė sąlygas ne tik bilingvizmui, bet ir multilingvizmui. Rusų šeimose kalbama tarminiu rusų kalbos variantu, o su lietuviais — žemaičių tarme. Nors Sugintų kaimo rusai susiduria su bendrine lietuvių kalba, ypač mokykloje (vaikai lanko lietuvišką vidurinę mokyklą), klausydami radijo, skaitydami spaudą abiem kalbom (rusų ir lietuvių), žiūrėdami televizijos, tačiau praktiškai šneka daugiausia vietine žemaičių šnekta.

TURINYS

P. Kniūkšta. Sociolingvistika ir kalbos kultūra 3
K. Navickas. TSKP lenininė nacionalinė politika brandaus socializmo sąlygomis 5
K. Garšva. Antrosios kalbos funkcionavimas ir mokymas 10
R. Plioplytė, L. Pažūsis. Lietuvių kalba nykstančios dvikalbystės sąlygomis 14
J. Janavičienė. Rytprūsių lietuvių kalbos liekanos Žemaičių Naumiesčio šnektoje 21
A. Ruškys. Frazeologija — klasinės visuomenės santykių atspindys 25
Iš lietuvių kalbos norminimo istorijos (par. *N. Čižikienė, V. Vitkauskas*) 29
V. Grinaveckis. Kodėl rašome *ieško*, o tariame *jieško* 36
L. Pažūsis. Amerikos lietuvių kalbos mįslės 39
Kalbotyros žodynėlis 42
Mūsų kalendorius
Aleksandras Kuršaitis *(D. Kaunas)* 46
Vytautas Petrauskas *(J. Naujokaitis)* 52
Mums rašo
Dar dėl rišliosios kalbos *(Z. Alaunienė)* 54

Министерство высшего и среднего специального образования
Литовской ССР
Вильнюсский государственный университет им. В. Капсукаса
МУСУ КАЛБА № 5
(Наша речь. Вопросы социолингвистики)

На литовском языке
Вильнюс, «Мокслас», 1982

Lietuvos TSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija
Vilniaus V. Kapsuko universitetas
MŪSŲ KALBA Nr. 5

Redaktorė A. Sriubienė. Viršelio dailininkė A. Gintalienė. Meninė redaktorė B. Grabauskienė. Techninė redaktorė L. Žvinakevičienė. Korektorės: D. Baliukynienė, A. Lukoševičienė.

H/K

Duota rinkti 1982.07.20. Pasirašyta spausdinti 1982.11.09. LV 05405. Formatas 60×84 1/16. Popierius — spaudos Nr. 1. Šriftas — 10 p. baltika. Spauda — iškilioji. 3,25 sp. l. 3,87 apsk. l. Tiražas 3750 egz. Užsak. Nr. 1973. Kaina 20 kp. Užsakymas. „Mokslas", Vilnius, Žvaigždžių 23.
Spaudė M. Šumausko spaustuvė, Vilnius, Strazdelio g. 1.